

מבוסס על לקו"ש ה/68 ואילך

איך עושים כסף: המסלול היהודי לעושר

התחום שמעניין אנשים יותר מכל הוא: איך עושים כסף? כיצד ממלאים את חשבון הבנק בספרות שיאפשרו להגשים חלומות? מה ההשקעה החזקה שתהפוך במשך הזמן את המעט להרבה? יש מיעצים להשקיע במניות, יש אומרים נדל"ן, יש אומרים לחסוך בגיל צעיר לפנסיה, ובסוף הכול מזל...

אבל יש גישת השקעה אלוקית. אם נירשם לקורס להצלחה כלכלית שמוביל הקב"ה, נשמע עצה אחת: להפריש מעשר (או חומש למטיבי לכת) מהרווח הנקי. להשקיע עשרה אחוז מהרווח במטרות צדקה – זו הפעולה החזקה ביותר שמייצרת הצלחה ושגשוג. הדבר המדהים הוא שהקב"ה הוא בית ההשקעות היחיד בעולם שמתחייב לרווחים. בעוד שכל אנליסט אומר: "תשמע, אני יכול רק להמליץ, אין בטוח בעסקים (מישהו צפה את הקורונה?!..)", אבל הקב"ה מתחייב: "ובחנוני נא בזאת". אני עומד למבחן על התשואות שיצמיחו המעשרות שלכם.

אחד הסיפורים החזקים על כוח הנתינה הוא ההצלחה הכלכלית של ר' דוד דייטש ע"ה (מתוך הספר 'ויהי איש מצליח' אודות ר' זלמן דייטש): משפחת דייטש נמנית על השבטים העשירים בחב"ד. בתחילה היו אלו שני אחים שהקימו שתי אימפריות עסקיות: ר' דוד הקים את "דייטש פלסטיק" ור' שלום ישעיה את "דייטש טקסטיל" ואחריהם צמחו ענפים של בנים, חתנים ונכדים שעושים חיל.

בניו הייבן, קונטיקט, פתח ר' דוד עסק קטן לממכר חתיכות פלסטיק. הוא נאבק להחזיק את הראש מעל המים ולמצוא סחורה בזול ולמכור ביוקר. פעם בהתוועדות יט כסלו תשח"י ערך הרבי מליובאוויטש מגבית לטובת בניית שיכון בכפר חב"ד. הרבי התבטא שלמרות שבדרך כלל אינו קובע את כמות הנתינה, אבל הפעם יחרוג ממנהגו ואם מישהו ייתן סכום קטן, הוא יורה לו להוסיף. הרבי הוסיף מילים מדהימות: הוא בטוח שהקב"ה יעמוד בהבטחתו 'עשר בשביל שתתעשר' ולכן אם יצוו על מישהו לתת מעבר לכוחו, הכוונה היא כדי שהקב"ה יוסיף לו לכל הפחות ארבע פעמים ככה.

בחוש חריף של סוחר, הבין ר' דוד שמהו קורה. הוא רשם על פתק \$3,000, סכום גדול שהיה מעבר ליכולות שלו. הרבי קיבל את הפתק ואמר: "דוד דייטש – עשר פעמים ככה!". הוא חטף סחרחרות אבל לא נבהל. למחרת נכנס לבנק בניו הייבן ולקח הלוואה בסך \$30,000 כדי לשלם את הצ'ק. הוא נאלץ לשעבד גם את ביתו וגם את העסק שלו שבקושי הגיעו ביחד לסכום הזה.

כעבור מספר ימים קיבל טלפון מאחד הספקים שלו. הלה סיפר שפרצה שריפה במחסן שלו והסחורה חטפה פגמים קלים. הוא רוצה למכור בזול ומציע לו לאסוף סחורה. ר' דוד בא עם האוטו ולקח למחרת ההוא מתקשר שוב שהם מוכרחים לרוקן את המחסנים ושיבוא לקחת הרבה יותר במחיר אפס. הוא הביא משאית ומילא סחורה. וכך הם מתקשרים שוב ושוב עד שהביא את הטריילר הכי גדול בניו הייבן ורוקן את המחסנים. מהמכירות הוא הרוויח סכום אגדי של \$90,000. הוא החזיר את ההלוואה לבנק ואת היתר כתב בצ'ק ומסר לרבי. הרבי לקח את ההמחאה ושאל: "זה שלי?". הוא ענה בחיוב והרבי אמר: "אני רוצה להיות שותף שלך. קח את ההמחאה, תכניס לחשבון הבנק שלך וה' יצליח דרכך". מאז נפתחו בפניו שערים והוא צמח והתעשר.

מצוות המעשרות מלווה את עם ישראל מראשית היותנו לעם. עיקר המצווה נאמרה ביחס למעשר זרעים מהתוצרת החקלאית. בעבר היו כולם חקלאים והתורה מצווה את החקלאי להפריש משדה עשרים אחוז מהיבול: עשרה אחוז ללוויים (מעשר ראשון) ועוד עשרה אחוז הלכו בחלק מהשנים לאכילה בירושלים (מעשר שני) ובחלק מהשנים לעניים (מעשר עני). כיום, כשרוב האוכלוסייה אינה חקלאית, חז"ל הוסיפו מצווה דרבנן להפריש מעשר מכל רווח הבא מכל עסק.

(ראו הרחבה בהערה¹ לגבי ההבדל בין "צדקה" ל"מעשר").

¹ בין "צדקה" ל"מעשר": שני הבדלים מהותיים בין המצוות. א. "צדקה" היא תגובה לבקשת העני ולכן אם העני לא מבקש, העשיר לא צריך לתת. וגם כשהוא מבקש, יכול לתת מה שיש בידו ולסמוך על שאר בני העיר

1. תוספות תענית ט,א: מובא בספרי: 'עשר תעשר את כל תבואת זרעך' - רבית ופרקמטיא וכל שאר רווחים מנין? תלמוד לומר: 'את כל' - לרבות [רווחים מ]רבית ופרקמטיא וכל דבר שמרוויח בו.

הנביאים מתחייבים בשמו של הקב"ה לשכר מובטח²:

תענית ט: רבי יוחנן ראה את הילד של ריש לקיש ואמר: פסוק לי פסוקך. הזכיר הילד פסוק מספר דברים: 'עשר תעשר' [ושאל] למה נאמר פעמיים 'עשר'? אמר רבי יוחנן: עשר בשביל שתתעשר ... ולך תנסה את ה'. שאל הילד: וכי מותר לנסות את ה'? והרי כתוב לא תנסו את ה'? אמר רבי יוחנן: חוץ מהמצווה הזו שנאמר (מלאכי ג): 'הביאו את כל המעשר אל בית האוצר ... ובחונני נא בזאת ... אם לא אפתח לכם את ארובות השמים והריקותי לכם ברכה עד בלי די'.

הנה הלשון החזקה ביותר (שראיתי עד היום) אודות הכוח העוצמתי של צדקה:

מכתב מהרבי יא אלול תשי"ז: אצל הקב"ה יש שתי דרכים: דרך אחת שקודם הוא נותן כסף ואח"כ רואה כמה מפרישים לצדקה, ודרך שנייה, שנותנים לצדקה יותר מהאפשרי וה' אינו נשאר בעל חוב, אלא מחזיר בחשבון פי כמה חלקים³ ... לכן בראותי את סכום הצ'ק שכתבתם, תמהני מה מרחמים הנכם על הקב"ה? מה אכפת לכם שהצ'ק יהיה כזה שהקב"ה ייתן עליו הכנסה שלא בערך?

ואולם אחרי כל המילים היפות, אין כמעט ניסיון יותר קשה מהפרשת מעשר. היצר טוען את הטענה החזקה: מה אני חייב להם? מה פתאום לוותר על "דמים", על הכנסות שהושגו בעמל דם ויזע ולהעביר למוסד או לעניים שאני בקושי מכיר? נחמד לשמוע סיפורים על צדקה, אבל הכסף נמצא אצלי בכיס ויכול לשמח את הילדים שלי ומה פתאום לוותר עליו? אם ה' רוצה לעזור לעניים, שיעניק להם ישירות ומה פתאום נוצר מנגנון כזה שדורש ממני לשבור את הגב ואז להעביר את הרווח לזרים?

זאת הייתה שאלתו של טורנסרופוס, נציב יהודה, לרבי עקיבא:

בבא בתרא י,א: שאל טורנסרופוס הרשע את ר"ע: אם אלוקים אוהב עניים, מפני מה אינו מפרנסם? אמר לו: כדי שניצול אנו [הנותנים] מדינה של גיהנם. אמר לו אדרבה, זו שמחייבת את הנותנים לגיהנם [משום שמעשירים את העניים שנידונו לעניות].

מה אפוא הפילוסופיה היהודית על צדקה ומעשר? מה פתאום להכניס יד לכיס לטובת אנשים זרים?

ב. אנו רוצים לחקור את סוד המעשר, באמצעות עיון בתמיהה חזקה ומעניינת שמטרידה את חשובי המפרשים כבר מאות שנים: מדוע מתעלם הרמב"ם מהפרשת המעשר של אברהם ומתמקד בהפרשת המעשרות של יצחק? איך יתכן ש'נעלם' מעיני הרמב"ם פסוק מפורש בפרשת לך לך?

בסוף סדרת הספרים הגדולה שלו, הרמב"ם מסדר את סדר מתן המצוות לישראל וכותב כך:

שישלימו לו. (ואם באים הרבה עניים, צדקה היא עד מעשר או חומש). לעומת זאת מצוות "מעשר" ו"חומש" היא חוב חיובי שהעשיר צריך לתת מיוזמתו בסכום השיעור הזה.

ב. צדקה הולכת לעניים, אבל מעשר וחומש לדעת רבנו הזקן הם לכל מטרת מצווה. ולכן כשעני מבקש צדקה נותן לו מה שבידו ומעבר לכך עד שיעור מעשר או חומש נותן לכל מטרת צדקה. ראו רמ"א יורה דעה רמט, א: "ואין לעשות ממעשר שלו דבר מצווה כגון נרות לבית-הכנסת או שאר דבר מצווה, רק יתנו לעניים". אבל רבנו הזקן סדר ברכת הנהנין יב, ט (ויסודו בש"ך וט"ז שם): "המעשר שיפריש הבן יכול להוציאו לשאר מצוות".

² בכך ראיתי מבארים את ההלכה התמוהה בצדקה (שולחן ערוך יו"ד רמח): "כל אדם חייב ליתן צדקה ... ומי שנותן פחות ממה שראוי לו בית דין כופין אותו ... ויורדים לנכסיו בפניו ולוקחים ממנו". ולכאורה מאיזה בסיס אפשר לכפות אדם לתת צדקה? והרי זו מצווה התלויה ברצונו הטוב? אלא הדבר דומה לכך ש"כופים על מידת סדום", היינו שכאשר יש מקרה שאחד נהנה והשני לא חסר, כופים אותו לתת לראשון את מבוקשו. וכך בצדקה, שהעני נהנה והעשיר בוודאי לא חסר כי הקב"ה מבטיח להחזיר לו – כופים אותו לתת לעני כל צרכו.

³ הרבי סיפר פעמים רבות: כשעמדו להדפיס את ספרי הצמח צדק, נכנס אברך אל האדמו"ר הקודם והתחייב לתת את הסכום הדרוש להדפסת הספרים ואף שהסכום היה שלא בערך אליו. הקב"ה פתח עבורו צינורות הצלחה חדשים לגמרי – שלא היו כלל בעולם המושגים הכלכלי שלו – והוא היה מסוגל למלא את התחייבותו ועוד נשאר אצלו כמה פעמים ככה עבור ענייניו האישיים.

2. רמב"ם מלכים פרק ט: על ששה דברים הצטווה אדם הראשון - על עבודה זרה, ברכת השם, שפיכות דמים, גלוי עריות, הגזל והדינים ... הוסיף לנח אבר מן החי ... ונמצאו שבע מצות. בא אברהם והצטווה יתר על אלו במילה והוא התפלל שחרית, יצחק הפריש מעשר והוסיף תפלה אחרת לפנות היום, ויעקב הוסיף גיד הנשה והתפלל ערבית ... עד שבא משה רבנו ונשלמה תורה על ידו.

הרמב"ם קובע שהאדם הראשון בהיסטוריה שהכניס יד לכיס וויתר על עשרה אחוזים מרווחיו עבור אחרים, היה יצחק אבינו. בימיו פרצה בצורת חמורה ולא היה מה לאכול. יצחק נאלץ לעזוב את חברון וללכת מערבה, לעזה, אל ארץ פלשתים שנקראה "גרר". אבימלך קיבל אותו יפה ויצחק החל לעסוק בחקלאות: הוא חרש וזרע את האדמה וקיווה לטוב. (יצחק הכין את הקרקע לחממות של גוש קטיף...).

בראשית כו, יב: ויזרע יצחק בארץ ההוא וימצא בשנה ההוא מאה שערים ויברכהו ה' – רש"י: 'בארץ ההיא' – שאינה חשובה כשאר ארץ ישראל, 'בארץ ההיא בשנה ההיא' – הארץ קשה והשנה קשה ... שנת רעבון. 'מאה שערים' – שאמדו אותה כמה ראויה לעשות ועשתה על אחד שאמדוה מאה.

למרות שמדובר היה באדמה קשה ובשנת בצורת שבה לא מצליחים לקצור אפילו מה שתכננו מראש, התברר שקרה נס: הברכה שרתה ביבוליו והוא קצר "מאה שערים", פי מאה מהכמות ששיער קודם לכן ("שערים" מלשון "השערה").

אבל המדרש אינו מסתפק בכך ומעלה שאלה צדדית: מה פתאום יצחק ספר כמה יצא לו? הרי יש כלל ש"אין הברכה שורה בדבר המנוי ובדבר המדוד, אלא בדבר הסמוי מן העין". ברגע שאדם יודע כמה יש לו, הקב"ה אינו נותן ברכת הצלחה בסחורה כדי למנוע "עין הרע". אז מה פתאום מודגש שיצחק ספר ויצא לו בדיוק פי מאה מהתכנון? היה צריך להיות כתוב בלשון כללית שיצא הרבה יותר ממה שתכנן?

המדרש מסיק תובנה משמעותית:

בראשית רבה: והלא אין הברכה שורה על דבר שהוא במשקל ובמדה ולמה מדד? מפני המעשרות.

מאות שנים לפני מתן תורה, יצחק הרגיש שלא נכון ליהנות לבד. מהרגע שהחל לקצור – אפילו לפני שגילה ששרתה ברכה ומחובתו להפריש הלאה - קיבל על עצמו להעניק עשרה אחוז לצדקה. ובהתאם לדברים אלו מסיק הרמב"ם, כאמור לעיל, שיצחק תיקן מצווה חדשה: הפרשת מעשר.

כאן בא גדול המשיגים על הרמב"ם ומעלה שאלה חזקה: מה פתאום היה יצחק הראשון שהפריש? הרי מפורש בפסוק שאברהם עשה זאת לפניו ויצחק לא היה יותר מממשיך מסורת אבותיו?

השגות הראב"ד: היה ראוי לומר [על אברהם] והוא התפלל שחרית והפריש מעשר? כסף משנה: משום דכתיב באברהם 'ויתן לו מעשר מכל'?

פרשת לך לך סיפרה על הסערה הצבאית שעברה על אברהם אבינו. בצד המזרחי של הארץ פרצה מלחמת העולם הראשונה. בעבר הירדן שלטו חמישה מלכים חלשים שהיו משועבדים לארבע מעצמות בבבל. החמישה החליטו למרוד בארבעה ובתמורה עלו עליהם ארבע המעצמות ופירקו אותם. בין היתר הם לקחו את לוט בשבי מהעיר סדום. אברהם נחרד לשמע הבשורה על אחיינו ויצא עם 318 איש להיאבק במעצמות שכבר ניצחו חמישה מלכים. אברהם ביצע פעולת הסחה באמצע הלילה והצליח לחלץ את לוט ולהבריח את התוקפים.

כשחזר מנצח מהמלחמה, יצא לקראתו אדם דגול, "מלכי צדק", מלך העיר ירושלים. מלכי צדק היה "כהן לאל עליון", אדם גדול שעבד את ה' והוא יצא לקראת אברהם המנצח במנחת לחם ויין. אברהם הגיב שההיפך הוא הנכון: הוא זה שמחובתו להודות לה' על הניסים ולכבד את הכהן במנחה ולכן הפריש לו מעשר "מכל!" – מכל הרכוש שהיה לו.

כיצד קובע הרמב"ם שיצחק היה הראשון שמסר מעשר מרווחיו? במיוחד שאצל אברהם הפרשה מפורשת בתורה ואילו אצל יצחק לא כתוב במפורש כלום ואין זאת יותר מדרשה?

יתירה מכך: הרי ישנו יתרון מהותי בהפרשת המעשר של אברהם שנוגע במיוחד אלינו? אברהם הפריש מעשר "מכל" מה שהיה לו, מהצאן ומסחר באבנים טובות וכו', ולא רק מהתוצרת החקלאית כמו יצחק. והדבר מהווה אסמכתא למצוות מעשר כספים שלנו מכל רווח שהוא. מה רוצה הרמב"ם ללמדנו בכך שהוא מדלג על הפרשה המובחרת של אברהם ומתמקד בהפרשה המצומצמת יחסית של יצחק?

ג. בהערת אגב מעניין להתייחס לפנינה מבריקה בנושא. ההבנה שהוזכרה כאן - שאברהם הפריש מעשר "מכל" רכושו ולא רק מהתוצרת החקלאית - שופכת אור על תמיהה פיקנטית בפרשתנו.

3. בראשית כה: ויהי עשו איש ידע ציד ... ויאבה יצחק את עשו כי ציד בפיו – רש"י: לצוד ולרמות את אביו בפיו ושואלו, אבא היאך מעשרים את המלח ואת התבן, כסבור אביו שהוא מדקדק במצוות.

הפסוק הזה הוא הפתיח לסיפור בהמשך הפרשה: העברת הברכות מעשו ליעקב, וכאן זורקת התורה את הרמז (בפשט) לפשר אהבת יצחק לעשו: "כי ציד בפיו". עשו היה צד את אביו בדברי למדנות והעמקה. כשהיה חוזר מיום ציד והרג בשדה, היה מניח את החץ וקשת בצד, רוחץ את הידיים מהדם ואומר לאבא: "אח, איזה שיעור עמוק נמסר בישיבה של שם ועבר...". דוגמה לשאלה כזו היא: "היאך מעשרים את המלח ואת התבן?". מלח ותבן (קש ללא גרגרי התבואה) פטורים ממעשר, משום שאינם ראויים לאכילה ועשו היה שואל איך מעשרים אותם - והאבא התמוגג מנחת.

בעצם זה ששאל על מעשר (ולא איך מניחים תפילין רבינו תם...), מובן מאוד, כי אבא שלו דקדק במצוות מעשר ולכן ייקר במיוחד את ההידור בנושא. אולם הבעיה הגדולה היא בגוף שאלתו: מה הפשט "איך מעשרים מלח ותבן"? וכי עשו לא ידע שלא מעשרים אותם? אם יבוא ילד וישאל: "איך מעשרים את העצים לחמם את התנור או הלבנים שעומדות בחצר" – הוא לא ייתפס כמדקדק במצוות אלא כעם הארץ. אם כבר, היה על עשו לשאול אחרת: 'למה לא נוסף ונפריש ממינים פטורים כמו מלח ותבן'?

עוד לא מובן: מה הכוונה "איך מעשרים מלח ותבן"? אם עשו מתעקש לעשר אותם, שייקח עשרה אחוז ויפריש לנצרך? מה להטריד את אבא?

עונה הרבי: כיון שאברהם הפריש מעשר "מכל" שהיה לו, לכן גם עשו רצה להמשיך במסורת זו ולהפריש מעשר מכל שווה כסף בבעלותם. והנה הדרך להפריש מעשר "מכל אשר לו", היא לערוך שמאות שוויו לכל הנכסים ולתת עשרה אחוז מערכם במזומן. אבל אין היגיון לעשר עשרה אחוז מגוף כל חפץ מטלטלין וקל וחומר שאי אפשר לעשר גוף פרה או נכס נדלן וקרקע.

כאן העלה עשו שאלה גאונית: כשבאים לערוך שמאות של ערך המלח והתבן, איך נכון להעריך אותם: כפי שהם בפני עצמם או כפי התועלת שהם מצמיחים? כפית מלח, כשלעצמה, לא שווה אפילו פרוטה, אבל כפית מלח בתבשיל היא זו שעושה את ההבדל בין מנת גורמה במחיר 500 שקל למנה תפלה שאיש לא יכניס לפה. כך גבעולי קש אינם שווים הרבה, אבל התרומה שלהם להכנת לבנים היא קריטית. ולכן עולה השאלה איך לחשב את הערך לעניין המעשר? ואבא התמוגג מהבן המעמיק שלו.

ליקוטי שיחות כה/118: קודם מסופר שאברהם הפריש מעשר "מכל אשר לו", מכל נכסיו שהתפרשו קודם – צאן, עבדים, כסף וזהב וכו', וכיון שאברהם ציווה בניו אחריו 'לעשות צדקה ומשפט', סברא שיצחק המשיך במנהג זה. וכאן השאלה איך להעריך את המלח והתבן: בפני עצמם אין להם חשיבות גדולה, אבל כשמערבים עם גורמים אחרים (מלח בתבשיל ותבן בהכנת לבנים) הם מעניקים תועלת מרובה פי כמה. ולכן עשו שאל איך להעריך את שוויים? וכסבור אביו שהוא מדקדק במצוות.

וכל זה מעצים את השאלה: איך מתעלם הרמב"ם במופגן מכל התהליך הארוך הזה וקובע שיצחק תיקן הפרשת מעשר? בשיחה שערך הרבי מליובאוויטש לפרשת לך לך, כותב רעיון גדול על ייחודיות ההפרשה של יצחק – ובינתיים מעניק את יסוד היסודות הרעיוני מאחורי מצוות המעשר.

ד. השליח הרב זלמן וישצקי, שיתף אותי בסיפור בעל משמעות עמוקה ועדינה שלא שומעים כמותו כל יום, סיפור ששמע מבניו של בעל המעשה: בתקופת המהפכה האיסלמית באיראן, יהודים רבים ברחו מטהרן והצילו את עצמם ואת עושרם. רבים מהם אנשים מכובדים, בעלי נימוסים וגינוני הדר אצילי, שהאבא קורא לאימא 'גברת' והיא מחזירה לו 'אדון', אנשים שמודעים לעצמם ולעושרם.

אחד מהם גר במילאנו וביסס את עסקי היהלומים שלו. הוא הצליח מאוד, אבל בסוף שנות השמונים הסתבך עם הרשויות והעסק עמד להתמוטט. הממשלה תבעה סכומים כאלו שהיו מביאים את העסק לפשיטת רגל. כל הניסיונות המשפטיים לפתור את הבעיה לא צלחו ותחתיהם נפערה תהום.

הוא שפך את לבו בפני הרב משה לאזאר, משלוחי הרבי הוותיקים למילאנו והרב הציע לו לשתף את הרבי בצרה שעוברת עליו. הוא שלח פקס לניו יורק וקיווה לטוב. ואז התרחשה הפתעה: בעוד שהוא ציפה לקבל בחזרה פקס עם ברכה או עצה, הגיעה מעטפה בדואר אוויר ובתוכה צ'ק של הרבי על סך \$1000. הוא החזיק את הצ'ק ולא ידע מה לעשות אתו. בדרך כלל הוא הגביר ששולח כסף והרבי הוא זה שמקבל כסף, והנה הרבי שולח צ'ק מניו יורק. הוא חשב וחשב ואז פתאום נפלה לו ההבנה. הוא צריך להכניס את הצ'ק לבנק ומהר. הרבי רוצה להשקיע בעסק שלו, להפוך להיות שותף אתו, וכל רגע קריטי. הוא פרץ לחדרה של המזכירה והורה לה לרוץ לבנק ולהפקיד את הצ'ק.

היא אמרה: "אדון, זה צ'ק דולרי והחשבון שלנו איטלקי. זה לפחות כמה ימים עד שהבנק יקבל אישור מחו"ל ואחר כך זמן ההמרה וכו'". הוא נעשה תקיף ואמר: "גברתי, את מקבלת משכורת פי שלוש מהמשכורת הממוצעת במשק. רוצי לבנק ותדאגי שהצ'ק יופקד". היא מיהרה לבנק, לחצה על המנהל לקצר את הדרך והצ'ק נכנס לחשבון.

זמן קצר אחר כך נכנס למשרד שלהם עורך דין לא מוכר וראה שפניהם שפופות. הוא התעניין והם סיפרו. הוא הציע כמה הצעות לפתרון, לא חדשניות וכאלו שהוצעו גם קודם, אבל היה משהו בביטחון העצמי שלו שגרם לתת בו אמון. הוא הצליח במלאכתו והבעיה נפתרה לחלוטין.

הצדקה יושבת על שני יסודות רעיוניים. הראשון שבהם: העסק אינו פרטי שלי, הוא עסק של שותפים: הקב"ה ואני. נכון שטרחתי ויגעתי ונתתי הכול כדי להשיג את הכסף, אבל לא עשיתי את זה לבד. יש למעלה שותף שהאמין בי והחליט מראש כמה ארויח ואחר כך 'עבד' בשבילי כדי שזה יצליח. השותף האלוקי נתן כישרון, קשרים, ותפר חיבורים כדי שאגיע למקומות הנכונים בזמן הנכון ואקצור את הרווח. כל אדם שיעשה חשבון כנה על חייו, יגלה כמה השגחה פרטית מלווה אותו וכך הרווח אינו שייך רק לו.

אלו שיודעים את זה הכי טוב הם אלה שמצליחים בגדול. כשאדם מצליח בקטן, הוא עלול לחשוב שזה שלו, אבל כשאדם מצליח בגדול, הוא עוצר רגע וחושב: למה אני? מה אני יודע לעשות שאחים שלי או דודים שלי אינם יודעים? והתשובה היחידה היא כי משהו בחר בי והחליט לתת בי אמון.

אז למה לתת צדקה לזר? כי זה ההחזר לקב"ה על ההשקעה שלו בעסק. במקום להעביר את חלק השותף לחשבון בשמים, הוא מבקש שתעביר לילדים שלו. והשותף אינו מבקש הרבה, רק עשרה אחוז שתמסור הלאה. בעוד שהוא משקיע תשעים אחוז, הוא מבקש בחזרה בסך הכול עשרה אחוז וזאת שורת הדין והצדק לתת את המגיע לו בשכר השקעתו.

המסר העצום הזה נולד לראשונה בשדהו של יצחק בגרר: צריך לזכור שזה היה בשלב שיצחק עוד לא ראה ברכה מיוחדת, הוא לא צפה את הנס שהולך להתרחש אצלו. להיפך, הוא היה בתקופה די 'תקועה' בחייו, כשנאלץ לברוח מהארץ עקב הבצורת ולבסס את חייו בממלכתו של אבימלך בגרר. רק קודם לקחו ממנו את אשתו וסתמו את הבארות של אביו. ובכל זאת היה ברור לו ששום דבר לא קורה מעצמו, אפילו שם יש השגחה פרטית שמלווה אותו ולכן עליו להפריש מעשר בתור החזר לשותף האלוקי.

אצל אברהם, לעומת זאת, זה כלל לא היה הסיפור. אברהם היה אחרי רגע נדיר בעוצמתו, יחיד במינו בהיסטוריה, כשאפילו עיוור ראה את יד ה'. רק עכשיו יצא כמנצח ממלחמה מול ארבע מעצמות שכבר ניצחו חמישה והוא חזר בלי פגע. זה נגד דרך הטבע, אירוע נדיר שהוא לא חלק מהחיים. ידוע

שבמלחמות אין מנצחים, רק כאלו שממשיכים לשרוד אחריהם. כי המחירים הם תמיד בלתי נסבלים. והנה אברהם מסיים מלחמה של מעטים נגד רבים בלי פגע.

כך שהעובדה שאברהם נתן מעשר, אינה מחייבת אותנו. זה היה קרבן תודה חריג אחרי שראה את המוות וצחק לו. זה אינו מלמד על האדם השגרתי, שאדמתו מאכילה אותו קוץ ודרדר והוא מזיע כדי לגמור את החודש ובכל זאת עליו להיות בטוח שברכתו של ה' שורה מעל. הראשון שביטא אמונה מופלגת כזו היה יצחק אבינו ולכן אומר הרמב"ם: "יצחק הפריש מעשר".

4. ליקוטי שיחות ה'70,72: הרעיון הכללי של מעשר הוא 'לה' הארץ ומלואה', שכל מה שיהודי מרוויח שייך לקב"ה, ולכן ראשית כל צריך להפריש מעשר ומן המובחר שבשדהו, ללוי, שה' הוא נחלתו. ואולם אצל אברהם לא זה היה המקרה: במלחמה של שני צדדים, אפילו כשצד אחד חזק הרבה יותר מזולתו, אי אפשר לדעת מי מנצח, ככתוב 'אל יתהלל חוגר כמפתח'. וקל וחומר כשהניצחון הוא למעלה לגמרי מדרך הטבע, כשאנשים ספורים ניצחו ארבעה מלכים ועוד 'לא נפקד ממנו איש', זה עניין של נס שמחייב שבח והודאה לקב"ה. כי היה ברור שלא מדובר בתופעה טבעית אלא בנס.

ולכן כותב הרמב"ם שהמעשר שלנו – שעניינו **שהטבע שייך לקב"ה** – נובע מההפרשה של יצחק, שאמד תבואתו למעשר לפני שידע על הנס שיקרה בהמשך שתבואתו תצמיח פי מאה ממה שתכנן.

עד כאן היסוד הראשון מאחורי מצוות הצדקה, אבל הוא לא מספיק. סוף-סוף יבוא היצר ויטען: אבל למה להעביר לאחרים? אולי הקב"ה נתן לי את הרוח כדי שאשמור אותו אצלי? גם אני בן של הקב"ה?

כאן מגיעים לנקודה יותר מפתיעה, שכתובה ביסודה באלשיך ובאור החיים הקדוש והרבי ציטט אותה רבות: חלק המעשר לכתחילה לא נועד עבורי, אלא **הקב"ה נותן לעשירים כדי שיעבירו הלאה לעניים**. הבורא יצר מנגנון כזה בו הוא נותן לאחד עשרה אחוז יותר ממה שדרוש לו לפרנסתו, כדי שיעביר את הכסף הלאה. היות שהקב"ה רוצה שיהיה בעולם נתינה ואכפתיות בין אנשים, הוא אינו נותן ישירות לעני, אלא מזכה את העשיר להיות זה שיפריש מממונו לטובת העני.

כך שנתנית הצדקה היא אינה נדבה או טהרת לב של העשיר, אלא בסך הכול פעולה של "צדק". "צדקה" מלשון "צדק", שכן העשיר הוא בסך הכול פקיד בנק שהפקד אצלו עשרה אחוז של העני והוא ממלא את חובתו ומעבירו הלאה לידי מי שהכסף שייך לו.

וזאת גופא הסיבה שהצדקה מייצרת עשירות. שכן יש קשר הדוק בין הדברים: הקב"ה זן ומפרנס לכל חי ולכן רוצה לפרנס את העניים והוא מחפש בנקאים ישרים שאפשר להפקיד אצלם כסף ולסמוך עליהם שיהיו בלדורים נאמנים להעביר הלאה. ולכן כשהוא מגלה בנקאי נאמן כזה שממלא את חובתו כיאות, הוא נותן לו יותר כדי שיחלק יותר. וכך חלילה להיפך: כאשר אדם אינו בנקאי נאמן, הקב"ה מחפש בנקאים אחרים, טובים ממנו...⁴

רבי משה אלשיך מוצא זאת בלשונות התורה בפרשת הצדקה שהם שונים וחריגים: **דברים טו: כי יהיה בך אביון... פתוח תפתח את ידך לו... נתון תיתן לו... פתוח תפתח את ידך**

המפרשים לדורותיהם מתאמצים להבין מה עומד מאחורי כפל הלשון והרי התורה איננה 'ספר שירה'? אלא צריך לקרוא זאת כך: "נתון - תיתן!" – אם נתנו לך מן השמים הצלחה, הדבר קרה בשביל שתיתן זאת הלאה. "פתוח – תפתח!" אם פתחו לך פתח מן השמים – הדבר קרה כדי שתפתח את ידך ותעביר את הכסף לתחנה הבאה, בשמו של הקב"ה, מפרנס העולם.⁵

⁴ עד היכן מגיעים הדברים? מובא בגמרא ש"ספק לקט הוא לקט" והולך לעניים. ולכאורה מה הצדק בכך? הרי המוציא מחברו עליו הראיה ולכן על העני להוכיח שזה לקט? ראיתי וארט יפה בספרו של הרב לאו על פרקי אבות (ג עמוד קסח) כי כיון שהצדקה שייכת לעני והעשיר הוא רק מופקד על זה, לכן העשיר הוא המוציא...
⁵ בשם בעל התולדות מובא, כי המהלך הזה הגיוני ומתבקש: מובא בגמרא כי אב שכתב את כל נכסיו לבן אחד, בוודאי התכוון לעשות אותו אפוטרופוס עבור כל ילדיו, שהרי לא הגיוני שאבא ייתן את כל נכסיו לאחד ויזנח את

אלשיך: הוא יתברך אוהב עניים ולמה הצריכם לעניות? אלא רצה לזכות את העשירים בצדקה וחלק העני נתן לעשיר יותר על חלקו. נמצא כי משל העני הוא נותן. וזה יאמר 'נתון תיתן' – כלומר, החלק הנתון שהוא עלי [על ה'] לעלות מזון העני – תן לו. 'ולא ירע לבבך בתתך לו' – כי משל העני הוא נותן.

ה. לשלמות העניין נעתיק כמה הלכות בדיני מעשר (לפי צדקה ומשפט להגאון ר' יעקב בלוי קט-קי):
א. מעשר מפרישים מהרווח נטו, לאחר ניכוי כל ההוצאות השייכות לעסק, כולל מיסים וכו'.

ב. שכירה יכולה לנכות כל ההוצאות שנדרשו עבור העבודה, כמו מטפלת, נסיעות וביגוד לצורך העבודה.

ג. כמה פוסקים כותבים כי מי שקשה לו לתת מעשר, יכול לנכות תחילה את כל הוצאות בני ביתו הבסיסיות, כמו שכר דירה, מזון וכסות ולהפריש מעשר רק מיתר ההכנסות העודפות. יש פוסקים הכותבים כי במקרה של דוחק בפרנסה, אפשר לנכות תחילה את הסכומים שנועדו לכלכלת ילדים מעל בר מצוה, כמו פנימיה ומזון ולבוש (אבל לא עצם שכר הלימוד שהאב חייב בו).

ד. ילדים נשואים שחיים בעוני ובצמצום, אפשר להחשיב את הנתינה להם כמעשר.

אולם מעבר לכל האמור, חיוני לזכור את ההבהרה הבאה: מעשר הוא זכות ולא רק חובה⁶. הוא הדרך לעורר את הקב"ה לתת בנו אמון כשותפים שלו ולהעניק סייעתא דשמיא במעשינו. ולכן דווקא מי שנמצא בתקופה לחוצה בעסקיו – זקוק לתת מעשר! זה בדיוק הזמן להתאמץ יותר ולא פחות.

הרבי מוציא מכך חידוש מעשי: אדם שנקלע לקשיים כלכליים ואינו יכול לתת מעשר, הרבי ממליץ לו (במכתב כב תמוז תשיח) לא לוותר. אלא לתת חצי מהסכום כעת ואת החצי השני לכתוב בתור חוב לקופת הצדקה וכשיוכל יסלקו. שכן היות שהצדקה היא המפתח לעשירות, זאת תהייה טעות לפספס את הסגולה הזו דווקא בשעה שהאדם זקוק לסייעתא דשמיא כפולה.

והעיקר: סגולה מיוחדת נועדה למצוות הצדקה לזרז הגאולה, כדברי חז"ל (ב"ב י'): "גדולה צדקה שמקרבת את הגאולה" ואיזו סיבה חשובה יותר כדי להזדרז ולהתאמץ בכך? מהרה יגלה אכ"ר.

כתיבת הדרשות והשיעורים והפצתם באופן חופשי מתאפשרת בתמיכתם של שלוחי הרבי ברחבי תבל

ובחסותו האדיבה של הנגיד החסידי
ר' שניאור ורעייתו יוכבד שיחיו מינסקי
להצלחה רבה בכל ענייניהם
ולעילוי נשמת מרת

האחרים. וכך צריך לומר בענייננו: כאשר יהודי אחד מצליח ויהודים אחרים סובלים, ברור שהקב"ה מתכוון לעשות אותו אפטרופוס לחלק לכולם. שהרי ה' לא ייתן הכול לאדם אחד ויזנח יהודים רבים אחרים.
⁶ החפץ חיים אמר משל נוקב לאדם שמתחכם עם המעשר: איכר מכר שקי תפוחי אדמה בשוק והגיע אדם עשיר שרצה לקנות כמות גדולה של שקים. הם סיכמו כי יספרו את השקים, על כל שק יניח העשיר בצד מטבע של קופיקה אחת, ואחר כך ייתן העשיר על כל קופיקה את המחיר המלא של השק.
הקופיקות החלו להיערם, והאיכר הטיפש חמד את המטבעות וגנב כמה לעצמו. הוא לא הבין שכל קופיקה שווה את המחיר המלא של השק, וכאשר גונב לעצמו מטבע קטן – הוא מפסיד שק שלם. עד"ז הצדקה היא עירבון רווח גדול מלמעלה פי כמה, וכאשר אדם חומד לעצמו את הכסף הקטן, הוא מפסיד את הרווח הגדול פי כמה.

שיינא בעשא בתיה בת יוסף דב